ב. מעלת התפלה

(10

ויחלום והנה גו' ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי גו' אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים איתא במדרש ויקץ יעקב ממשנתו והוא תמוה ונ"ל דהנה ידוע שעיקר עבודת האדם לבא לתכלית השלימות בעבודתו ית"ש להשיג אלהותו ית"ש הוא על ידי התורה והתפלה ולא יוכל להיות אחד בלא שני כי לא ע"ה חסיד וגם בתורה לחוד לא ישלים נפשו כמאמר חז"ל כל האומר אין אלא תורה אין לו תורה כי בודאי ע"י עסק התורה באמת יכול לבא לקדושה גדולה כשלומד לשמה ומדבק עצמו בנפשו רוחו ונשמתו באותיות התורה אמנם אעפ"כ לא יוכל לבא לעיקר היראה והאהבה וההשתוקקות לעבודתו ית"ש ולהשיג אלהותו רק ע"י התפלה כמ"ש ובהתלהבות כידוע מכל ספרי הקדושים. והנה ידוע מאמר חז"ל ויפגע במקום שתקן תפלת ערבית הנה לא ידע עד עתה סוד התפלה איך היא גדולה ומצינו שנטמן יעקב בבית מדרשו של שם ועבר ולמד תורה נמצא ידע סוד התורה אמנם לא בא להתגלות אלהותו ית"ש עד עתה שנתגלה עליו אחר שעמד על סוד התפלה. וזה פי' המדרש ויקץ יעקב משנתו ממשנתו ר"ל מתורתו שנתעורר ע"י התפלה הזאת והבין שלא בא לתכלית ההשגה ע"י התורה לחוד ואמר אכן יש ה' במקום הזה ר"ל ע"י התפלה הזאת יוכל להבין יותר התגלות אלהות ממה שהשיג עד עתה ע"י התורה לחוד ואנכי לא ידעתי סוד זה. אין זה כי אם בית אלהים ר"ל כי ע"י התפלה בהתעוררות והתלהבות יכול האדם לבא ליראת הרוממות אשר יקרא בל' חז"ל בית כמאמר חז"ל חבל על דלית ליה דרתא כו' וזה שער השמים כי התפלה היא עיקר שער השמים לבא להשגת אלהות ויראת שמים אוצר הטוב את השמים כי יראת ה' היא אוצרו ודו"ק היטב כי נכון הוא.

מאור ושמש פר' ויצא, אהב' ערך יעקב אבינו

(11

(טז) **ויקץ... אכן יש ה'**, נראה כי המקום הזה נבחר והוא מקום קבול שכינה כי פה הראני גדולות ונפלאות במחזה הסלם. **ואנכי לא ידעתי**, כי אלו ידעתי הייתי נזהר בעצמי יותר ולא הייתי שוכב במקום הזה[22], ואפשר כי זאת היתה תחלת נבואתו ולזה עוד הכיר[23] מעלת המקום כי שם נגלה אליו האל תחלה.

(יז) **ויירא ויאמר**, ירא בעצמו על אשר שכב שם אולי לא התנהג בענוה ובצניעות בשכבו שם. **ויאמר מה נורא המקום הזה**, כלומר כי מראה גדולה כזאת ראיתי בו, מאד הוא נורא המקום וצריך לירא ממנו ושיהיה אדם בו בטהרה ובצניעות כי מקום קדוש הוא.

(12

ו. רבא חזייה לרב המנונא דקא מאריך בצלותיה, אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה, והוא סבר זמן תורה לחוד וזמן תפילה לחוד. התורה תתן לאדם מדעים חדשים בכל עת הנובעים ממקור האמת שהיא חיי עולם, כי כן האמתיות מתקיימות לעד. אמנם התפילה אינה בנויה על יסוד הודעת ידיעות חדשות להעשיר את שכל האדם באמתיות, כ"א תעסוק בחלק מהידיעות הידועות מכבר להשתמש בהן ע"פ כח ההרגש רק כדי להעמיק את הרושם של הידיעות המוסריות על כחות הנפש. ע"כ אין לתפילה ענין עם משפט האמת מצד עצמה, כ"א כפי אותו הכח שירגיש יותר הרגש האנושי את רושם של האמתיות שהן כבר צפויות וגלויות בשכל, איך יתפעל מהן ברגש נפשי.

עין איה שבת א' 3

(13

יש אנשים הסוברים שאמונה היא מין רגש, מין המית הלב, מין צביטה בלב. רבינו נשאל: "יש טוענים שאמונה היא רגש!" והשיב: "שקר! קודם כל, אמונה היא אמונה! והיא הכרת אמת, הכרת האמת היותר גדולה"[1]. תפיסה זו שאמונה היא רגש נותנת נשק בידי האפיקורסים, הטוענים שאמונה אינה דבר גדול שמקיף במהותו את כל עם ישראל ואת כל האנושות, אלא חויה פרטית: לפלוני קרה מאורע מסויים, לכן הוא מאמין, מה שאין כן אלמוני, לכן אינו מאמין. יש מי שאוהב מאכל מסויים, ויש מי שאוהב ספר מסויים, כך יש מי שמאמין בד'. זהו רגש אישי פרטי. "את השיבוש הזה שאמונה היא רגש, יש לעקור מן השורש. יש להשתחרר מהבנה שטחית זו"[2]. אין התנגדות לשיר בבוקר "אני מאמין", לזמר ולרקד. גם זה טוב, אך זו עדיין לא אמונה. אפשר לומר שזהו ביטוי רגשי של האמונה. אבל אמונה מהי? "אמונה היא דבר שבשכל, היא השכל היותר גדול, האמיתי ביותר, שכל אלוהי, דעת אלוהים"[3]. אמונה היא ההבנה, התפיסה, ההתבוננות היותר עומקית, היותר אמיתית שיש בעולם. "דע את אלהי אביך ועבדהו"[4]. לדעת את ד', כלומר: אמונה. "ניתן להבין שלדבר שכלי יש ערך צבורי-כללי. כל ענין הדעת, השכל, ההכרה שייך לטבע האדם, לצבוריותו של האדם. מה שאין כן צד הרגש, שאינו הצד המיוחד של האדם בתור אדם"[5].

שיחות הרצי"ה - בראשית א' 19

(14

מִזּוּג הַשֵּׂכֶל וְהָרֶגֶשׁ

עד

אי אפשר לאדם לחיות לא בשכל לבדו, ולא ברגש לבדו. תמיד צריך שיהיה ממזג את השכל עם הרגש בחוברת. כשירצה להתפרץ למעלה ממדרגתו, יאבד את הכשרון של הרגש, ויהיה מלא פגמים וחסרונות, אף על פי שיהיה בעל שכל גדול. ואין צריך לומר שאם ישתקע ברגש לבדו יפול בתהומות של סכלות, המביאים לידי כל חולשה וכל חטאת. רק תכונת המשקל השוה, המאזן את השכל עם הרגש, תביאהו לידי הצלה גמורה. מובן, שעם זה צריך להחיות תמיד את התכונה המעשית, והחוש ההברותי הישר.

אוה"ק ח"א א' כז

(15

והנה האדם שחננו האל יתעלה בינת-לב, להשכיל בעניני העבודה וטהרת-הלב, להתהלך לפניו ית', לא ימצא קורת-רוח כלל אם יעזב התבוננותו לפי ערכו, ואינו רשאי לעזוב, כי עם נתינתו חלקו הראוי לחלק המעשי שבתורה עליו להבין כי זהו מה שראוי לו לפי שורש נשמתו, ע"כ בעזבו זה יכצר ממנו המשך הקדושה היראה והשעשוע בחדות ד', משא"כ במי שאינו מוכן כ"כ.

מוסר אביך א' ט

(16

קכז. א"ר יוחנן משום רשב"י, מאי דכתיב "פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה". כנגד מי אמר שלמה מקרא זה, לא אמרו אלא כנגד דוד אביו שדר בחמשה עולמות ואמר שירה כו'. שני דברים ישנם הדרושים לשלמות האדם, השכל והרגש. מקור השכל הוא הידיעה המופתית והחכמה הלימודית והנסיונית שדבר אין לה עם רגשי הלב. והרגש מוצאו מכח המדמה והתגברות הכח הפיוטי שבנפש האדם, בהרגישה את הנשגב, עד שתכלית מעלתה היא אהבת שם ה' ית'. והנה ע"פ רוב אלה שני הכוחות הנפלאים הם מעיקים זה ע"ז, כי בהיות השכל טרוד בקיבוץ ידיעותיו הקרות, להביא חשבון את כל הנעשה, אין הרגש ער להתגעגע בעומק השתפכות הנפש אל הקדוש והמרומם. וכשעה שהלב מתלהב לרגשי קודש, לא יוכל כח השופט השכלי לפעול. אמנם אנשים מצוינים נמצאים, שבהם ישתלמו שני הכוחות בשלמותם, יכירו את הידיעה האמיתית ע"פ השכל והקישיו ונסיונותיו, ומזה תולד להם בשלמות הרגשת ההוד שיש במעשה האלהים, שיסודה היא אהבת ד' הבאה מהכרה נפלאה באהבתו וחסדיו. ע"כ אמר "פיה פתחה בחכמה", שההתחלה לעולם צריכה להיות בחכמה בכח השופט ועמלה של הידיעה האמיתית ומתבואת החכמה. "תורת חסד על לשונה", רגשי נועם רגשי קודש, במי מצינו בתוקף ועז התקבצות הידיעה וההכרה, המביאה לידי רגש נשגב, בהוד נעים זמירות ישראל, שלא הסתפק בשירתו לקחת הרגשות שטחיות מהענינים הגלויים בראשית ההשקפה, כ"א דר בחמשה עולמות והתבונן בחכמה רבה את כל מעשה ד' והנהגתו את האדם, מראשית יצירתו ועד יומו האחרון, ועד בכלל. עד שהתנשא לתעודת נשמת האדם העליונה, הנשארת במות הגויה. רגש כזה אינו בא ממקור רגש טבעי פשוט כ"א אחרי עמל וידיעה עמוקה, והוא חיבור של תורת חסד שממנה תוצאות לרגש ושירה, עם מקור חכמה, לדעת ולהבין בחשבון את משטר המעשים, שעליהם הרגש בנוי.

עין איה ברכ' א' סב